

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

**Duitse bunkers Heide (Hollandstellung)
in Kaprijke (Lembeke) en
Assenede (Oosteeklo)**

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Duitse bunkers Heide (Hollandstellung),
Kaprijke (Lembeke) en Assenede (Oosteeklo) – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/40000/2365.1

Hannelore Decoodt

16/12/2016

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	5
1.1.	Situering	5
1.2.	Historisch overzicht	5
1.2.1.	De <i>Hollandstelling</i> : enkele krachtlijnen.....	5
1.2.2.	De uitbouw van de <i>Hollandstelling</i> tussen Rapenbrug (Maldegem) en Vrasene (Beveren)	6
1.2.3.	De bouw	7
1.2.4.	De typologie van de bunkers van de tweede verdedigingslijn van de <i>Hauptstellung</i> tussen Rapenbrug (Maldegem) en het kanaal Gent-Terneuzen	8
1.2.5.	De cluster bunkers ter hoogte van Heide op grondgebied Oosteeklo en Lembeke ⁹	
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen.....	10
	Bunker 1: Lembeke <i>abri 32</i>	10
	Bunker 2: Lembeke <i>abri 33</i>	11
	Bunker 3: Lembeke <i>abri 34</i>	11
	Bunker 4: Lembeke <i>abri 35</i>	12
	Bunker 5: Oosteeklo <i>abri 6</i>	12
	Bunker 6: Oosteeklo <i>abri 7</i>	12
	Bunker 7: Oosteeklo <i>abri 8</i>	13
	Bunker 8: Oosteeklo <i>abri 9</i>	13
	Bunker 9: Oosteeklo <i>abri 10</i>	14
	Bunker 11: Oosteeklo <i>abri 12</i>	15
	Bunker 12: Oosteeklo <i>abri 13</i>	15
	Bunker 13: Oosteeklo <i>abri 16</i>	15
	Bunker 14: Oosteeklo <i>abri 18</i>	16
	Bunker 15: Oosteeklo <i>abri 19</i>	16
	Bunker 16: Oosteeklo <i>abri 20</i>	17
	Bunker 17: Oosteeklo <i>abri 21</i>	17
	Bunker 18: Oosteeklo <i>abri 22</i>	18
	Bunker 19: Oosteeklo <i>abri 23</i>	18
	Bunker 20: Oosteeklo <i>abri 24</i>	19
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	19
2.	Evaluerend gedeelte	19
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	19
2.1.1.	Historische waarde	19
2.1.2.	Architecturale waarde	20
2.1.3.	Technische waarde	20
2.1.4.	Culturele waarde.....	20
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	20
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	21
2.4.	Juridische toestand	21
2.4.1.	Onroerend Erfgoed	21
2.4.2.	Ruimtelijke ordening.....	21
2.4.3.	Natuur en bos.....	21
2.4.4.	Landbouw en visserij	21
3.	Beheersvisie	22
3.1.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	22
3.2.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	22
4.	Bronnen	23

5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	23
5.1.	Omgevingsplan bij de bescherming	23
5.2.	Fotobijlage	23
5.3.	Documentatie	23
5.4.	Criterionota	23

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Dit beschermingsdossier maakt deel uit van het thematisch beschermingspakket 'Bunkers van de Hollandstellung', dat op zijn beurt kadert in de reeks beschermingsdossiers van het erfgoed van beide wereldoorlogen in Vlaanderen. Op 29 april 2015 werd een eerste reeks bunkers van de *Hollandstellung* definitief als monument beschermd. Dit beschermingspakket behandelde bunkers in Evergem (Ertvelde), Lochristi (Zaffelare), Stekene (Stekene en Kemzeke) en Gent (Mendonk). Nu worden bijkomend beschermingsprocedures opgestart voor waardevolle bunkers en bunkergehelen in het westelijke deel van de *Hollandstellung*, tussen Knokke en Assenede.

Meer duiding over dit thematisch pakket is terug te vinden in de criterionota in bijlage. Hierin worden de belangrijkste krijtlijnen van de Eerste Wereldoorlog geschetst, evenals enkele belangrijke militaire gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog, die ook van belang zijn voor bepaalde bunkers van de *Hollandstellung*. Vervolgens wordt ingegaan op het belang en de evolutie van de Duitse bunkerbouw tijdens de *Grooten Oorlog*. Eén hoofdstuk behandelt de aanleg van de *Hollandstellung*. Ten slotte worden de erfgoedwaarden en criteria besproken, die aan de basis liggen van de selectie van beschermingswaardige bunkers of bunkergehelen.

1.1. Situering

Cluster van 20 Duitse betonnen militaire posten ter hoogte van Heide. De meeste bunkers van deze cluster bevinden zich op grondgebied Assenede (Oosteeklo), de vier meest westelijke constructies zijn terug te vinden op grondgebied Kaprijke (Lembeke). De bunkers zijn opgetrokken in een zone ten zuiden van de N448 (Oosteeklostraat of Ledestraat), en ten noorden van Heidestraat (Lembeke) en Antwerpse Heirweg (Oosteeklo). De meest westelijke bunker ligt in een bosje net ten westen van de hoeve Oosteeklostraat 9 in Lembeke, de meest oostelijke bunker ligt ter hoogte van Spiegelstraat 2, tegen de oostelijke grens van Kaprijke aan. Deze cluster ligt in het verlengde van de cluster bunkers die op grondgebied Evergem zijn beschermd.

1.2. Historisch overzicht

Duitse militaire posten uit de Eerste Wereldoorlog, vanaf de winter van 1916-1917 opgetrokken als onderdeel van de *Hollandstellung*.

1.2.1. De *Hollandstellung* : enkele krachtlijnen

De *Hollandstellung* is een Duitse verdedigingsstelling uit de Eerste Wereldoorlog, die langs de grens met Nederland, tussen Knokke en Vrasene werd aangelegd (1). Reden voor de aanleg van deze linie was de vrees van de Duitse legerleiding dat de geallieerden zouden aanvallen vanuit het neutrale Nederland. In Vrasene sloot de *Hollandstellung* aan op de *Stellung Antwerpen*, waarop op zijn beurt aan oostelijke zijde de *Turnhout-Kanalstellung* aansloot.

De *Hollandstellung* was een verdedigingslinie met bunkers, die opgetrokken werden in samenhang met draadversperringen en inundatiezones. Er is een groot verschil merkbaar in de aanleg van de stelling en de bouwwijze van de bunkers tussen het Zwin (Knokke) en Leeskensbruggen (Maldegem) enerzijds en tussen Moerhuize (Maldegem) en Vrasene (Beveren) anderzijds. Tussen het Zwin en Leeskensbruggen zijn de bunkers opgetrokken door het *Marinekorps Flandern*, vanaf Moerhuize door de *Etappen-Inspektion 4* (of *Gruppe Gent*). De zone rond Strobrugge lijkt een overgangsgebied te vormen.

¹ Een uitgebreide historiek van de *Hollandstellung* met bronvermelding is terug te vinden in de criterionota, onder hoofdstuk 4. De criterionota is als bijlage 4 opgenomen bij dit dossier.

De *Hollandstelling* werd in verschillende fases aangelegd. In het *Marinegebiet* zijn de bunkers doorgaans opgetrokken in beton, dat gegoten werd binnen een houten bekisting. Het betreft meestal standaardontwerpen, die meermaals werden opgetrokken in steunpunten, die de ruggengraat vormden van de eerste verdedigingslijn. Pas vanaf november 1917 is er voor wat het *Marinegebiet* betreft, sprake van de aanleg van een nieuwe stelling, waarbij achter de eerste verdedigingsstelling nog commandoposten, posten voor radiotelegrafie en seinposten werden opgetrokken, evenals mitrailleurposten.

Tussen Moerhuize en Vrasene werd de *Hollandstelling* door de landmacht op een heel andere manier uitgebouwd, met een *Vorstellung* en een *Hauptstellung*, die op zijn beurt nog eens splitste in twee verdedigingslijnen. In dit deel van de *Hollandstelling* werden de bunkers doorgaans opgetrokken met betonstenen. Voor de bouw van deze bunkers liet men zich eveneens leiden door standaardontwerpen, die echter grondig verschilden van de standaardontwerpen, zoals toegepast in het *Marinegebiet*.

1.2.2. De uitbouw van de *Hollandstelling* tussen Rapenbrug (Maldegem) en Vrasene (Beveren)

In een legerbevel van 12 september 1916 werd de verdere uitbouw van de stelling tussen Fort Sint-Donaas en de vesting Antwerpen bevolen (2). De stelling diende te bestaan uit een *Vorstellung* en een *Hauptstellung*. Het tracé van beide stellingen stond in nauw verband met zones, waar een inundatie tot stand kon gebracht worden. Alle wegen en kruispunten moesten met mitrailleurvuur gedekt kunnen worden. Daar waar mogelijk diende er tussen de *Vorstellung* en de *Hauptstellung* een inundatie voorbereid te worden.

a) *Vorstellung*

De *Vorstellung* diende te lopen tussen Wachtebeke en Strobrugge, via Zelzate, Assenede, Boekhoute, de zuidrand van de polders tot ten zuiden van Sint-Jan-in-Eremo, en vervolgens het Leopoldskanaal tot Strobrugge (3).

De *Vorstellung* diende door *Vorposten* bezet te worden, bestaande uit infanterie, mitrailleurs en licht geschut. De *Vorstellung* diende bij een vijandelijke aanval zo lang als mogelijk behouden te worden. Hiertoe werden draadhindernissen voorzien, evenals kleine steunpunten met schuilplaatsen voor de manschappen en betonnen posten voor mitrailleurs en voor lichte kanonnen. Voor de inplanting van de schuilplaatsen en betonnen posten diende er gebruik gemaakt te worden van kelders, kanaal- en polderdijken. Ten slotte moest er ook gezorgd worden voor goede observatieposten en communicatieverbindingen. Vandaag zijn er twee kleine betonnen posten bij Assenede gekend, die tot deze *Vorstellung* behoorden (4).

b) *Hauptstellung*

Het tracé van de *Hauptstellung* werd volgens het legerbevel van 12 september 1916 voorzien tussen Puivelde (ten westen van Sint-Niklaas) tot ten noorden van Sinaai, via de zuidelijke rand van de Moervaartdepressie tot aan Terdonk en het Gents Zeekanaal en

² RM120/226, *Armeebefehl*, AOK 4 Ia Nr. 9/12, gericht aan het Marinekorps, Etappen-Insp. 4 en A.O.K., d.d. 12/9/1916.

³ Otto Biermann, die in 1937 een artikel schreef over de aanleg van de *Hollandstelling* maar zelf niet betrokken was bij de aanleg ervan, maakt een onderscheid tussen de *Vorstellung* en de *Stellung der Vorposten*, dit terwijl in het legerbevel duidelijk wordt aangegeven dat de *Vorstellung* met *Vorposten* diende bezet te worden. Biermann schrijft niettemin dat de *Vorstellung* 3 à 4 kilometer voor de *Hauptstellung* lag en gebruik maakte van de voorhanden zijnde kanalen. Zijn *Vorstellung* lijkt dus overeen te komen met de *Vorstellung* zoals bedoeld in het legerbevel van september 1916. Zie Biermann O. 1937, 106.

⁴ Zie <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/301104> en <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/301105> (geraadpleegd op 20/8/2016)

vervolgens verder westwaarts via Kluizen en de zuidoever van de Burggravenstroom via Eeklo en Balgerhoeke achter het Afleidingskanaal en het Leopoldkanaal tot ten zuiden van Middelburg, ten oosten van Lapscheure tot aan Fort Sint-Donaas (5). Dit tracé is in een later stadium wellicht nog gewijzigd, aangezien de uiteindelijke stelling ten noorden van de Burggravenstroom te situeren is.

De hoofdstelling diende te bestaan uit sterke steunpunten, vele hindernissen, goede toevoermogelijkheden via spoor en waterwegen, goede verdedigingsstellingen en observatieposten. Daar waar het landschap het toeliet, zoals bij de Moervaartdepressie, dienden er inundaties voorbereid te worden, waardoor de uitbouw van de stelling beperkt kon worden. Deze stelling zou volgens getuigenissen met loopgraven zijn uitgebouwd, maar dit wordt niet bevestigd aan de hand van de beschikbare luchtfoto's (6).

Tussen Strobrugge en het kanaal Gent-Zeehaven ontdekte de hoofdstelling in twee verdedigingslijnen. De eerste lijn van de hoofdverdedigingslinie liep vanaf Celie over Boterhoek en Waai, ten noorden van Lembeke en Oosteeklo via Ertvelde tot Rieme. De overgebleven bunkers kennen min of meer hetzelfde ontwerp (7).

Op anderhalve à drie kilometer lag de tweede verdedigingslijn. Deze splitste ter hoogte van Celie af van de eerste lijn, liep iets ten zuiden van Balgerhoeke, langs de voormalige spoorlijn 58 ten westen van Eeklo richting Oostveldstraat en Antwerpse Heirweg tot Heide ten zuiden van Lembeke en Oosteeklo, via Terven en tot Kluizen en Doornzele bij het Kanaal Gent-Terneuzen. Deze verdedigingslijn was dicht bezaaid met bunkers, die in bepaalde zones op nauwelijks enkele tientallen meters van elkaar waren gepositioneerd. Het lijkt alsof de bunkers van deze tweede verdedigingslijn in feite zelf in twee lijnen waren opgetrokken (8). Duidelijke militaire plannen die inzicht kunnen verschaffen in de specifieke configuratie van de bunkers en de reden waarom bunkers met specifieke typologische kenmerken op een welbepaalde plaats werden ingeplant, ontbreken voorsnog. Ongetwijfeld was het de bedoeling om een zo breed mogelijk schiets- en gezichtsveld vanuit de bunkers te bekomen. Tussen beide verdedigingslijnen in liep een dubbele prikkeldraadversperring, die vanuit de achterliggende bunkers bestreken kon worden met mitrailleurvuur.

Ten oosten van het Kanaal van Gent naar Terneuzen liep de hoofdlinie van de *Hollandstelling* van Mendonk naar Vrasene, via Zaffelare, iets zuidwaarts tot ten noorden van Brug, via Eksaarde, Oosteindeken en Zwaanaarde naar Sinaai, vervolgens meer noordwaarts via de oostzijde van Stekene, om via Kemzeke en Sint-Gillis-Waas noordelijk langs Vrasene aan te sluiten op de *Stellung Antwerpen*.

1.2.3. De bouw

Archiefbronnen die aangeven wanneer de effectieve bouw van de stelling ten oosten van Strobrugge van start ging, zijn voorsnog niet teruggevonden. In een bunker in Lembeke staat er januari 1917 te lezen, op een tegeltje dat er normaliter na de voltooiing van de bunker was aangebracht (9). In een bunker in Eeklo is de datum 13 maart 1917 in cement geschreven (10). Dit betekent in ieder geval dat men in de winter van 1916-1917 aan het bouwen geslagen was.

⁵ RM120/226, *Armeebefehl*, AOK 4 Ia Nr. 9/12, d.d. 12/9/1916.

⁶ Dit komt bijvoorbeeld terug in de getuigenissen die door George Spittaël werden verzameld, onder meer van Marcel Martens en Maria Knudde (Stadsarchief Eeklo, Fonds George Spittaël, GS6, map 24). Zie ook het inlichtingenrapport van juni 1917 (KLM, 1 D.A., doos 1866, 55: G.Q.G., IIE SECTION, *Travaux allemands à la Frontière holland-belge*, 8/6/1917).

⁷ Deze worden in de literatuur vaak aangeduid met voorpostenbunkers, wat nogal verwarrend is aangezien de *Vorstellung* met *Vorposten* diende bezet te worden, aldus het legerbevel. Anderen benoemen deze eerste lijn met "invalslijn".

⁸ Zie bijvoorbeeld kaartje Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittaël, GS6, *WOI Hollandstelling*, map 23.

⁹ Zie <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/301074>.

¹⁰ Zie <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/301066>

Voor de aanleg van de *Hauptstellung* tussen Strobrugge en Vrasene (Beveren) werden zes bouwsectoren ingericht (11). Wellicht zijn bepaalde typologische kenmerken of details toe te schrijven aan een specifieke bouwsector.

De bunkers tussen Rapenbrug en Vrasene werden bijna allen opgetrokken met betonstenen met holtes, waarin wapeningsijzers gestoken konden worden om de betonstenen met elkaar te verankeren. Met deze betonstenen konden als het ware spouwmuren opgetrokken worden, waartussen nog eens beton gegoten werd. Het is niet duidelijk of alle muren op deze manier zijn opgetrokken. Wellicht is voor de bouw met betonstenen gekozen, omdat dit een snellere en gemakkelijker manier van bouwen was.

Er werd veel aandacht besteed aan de camouflage van bunkers. Daar waar mogelijk werden ze opgetrokken in bosjes, achter houtkanten, tussen of achter hoevegebouwen. Veel bunkers werden gecamoufleerd. Dit kon door een vals dak op de bunker te plaatsen. Op de muren werden dan baksteenmotieven geschilderd, evenals valse venster- en deuropeningen. Soms zijn er nog verfsporen terug te vinden. Andere bunkers werden gecamoufleerd door ze ten dele onder aarde te brengen en/of grasbegroeiing op het dak van de bunker aan te brengen.

Volgens een inventaris, uitgevoerd door het Belgisch leger, waren er meer dan 200 bunkers opgetrokken tussen Maldegem en het Kanaal Gent-Terneuzen (12). Hiervan bleven er begin 1995 nog 135 bunkers over. Enkele bunkers zijn in mei 1940 vernield door Belgische genietroepen. Vele bunkers zijn vernield tijdens afbraakcampagnes, georganiseerd door de desbetreffende gemeente (13).

1.2.4. De typologie van de bunkers van de tweede verdedigingslijn van de *Hauptstellung* tussen Rapenbrug (Maldegem) en het kanaal Gent-Terneuzen

Er zijn geen bouwplannen van de bunkers van de *Hollandstellung* tussen Strobrugge en het kanaal Gent-Terneuzen teruggevonden. Hoewel bepaalde typologische kenmerken steeds terugkomen, is het moeilijk om te spreken van een doorgedreven standaardisatie, omdat er toch een grote diversiteit aan constructies is en de constructies in de details vaak anders uitgewerkt zijn. Sommigen menen evenwel een evolutie te onderscheiden in het ontwerp van de diverse bunkers (14).

Vele bunkers van de tweede verdedigingslijn hebben een rechthoekige plattegrond. Soms is er een hoek afgeschuind. Er zijn steeds twee toegangen voorzien, ofwel allebei gesitueerd aan de achterzijde van de bunker, ofwel aan twee verschillende zijden. Deze toegangen vormen de uiteinden van één geknikte gang, doorgaans met één of meerdere nissen of insprongen voorzien. Soms was er in een uitsprong van de gang ruimte voorzien voor het plaatsen van een toiletten.

De voormuur is tot twee meter dik. De zijmuren en zeker de achtermuur kunnen minder sterk zijn. Doorheen de achtermuur kunnen er openingen zitten, mogelijk voor verluchting of rookafvoer. In het dak kunnen er eveneens openingen zitten, vermoedelijk verluchtingsopeningen die tegelijk gebruikt konden worden als periscoopgaten.

Zoals in de algemene richtlijnen van het 4. *Armee* wordt benadrukt, dienden openingen in de muren gericht op de vijand best zoveel mogelijk vermeden te worden, want dergelijke openingen betekenden een verzwakking van de betonnen constructie. Vele bunkers zijn aan hun voorzijde gesloten, dat wil zeggen dat er geen schiet- of

¹¹ Sakkers H. e.a. 2011, 99.

¹² Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittaël, GS6, *WOI Hollandstellung*, map 29.

¹³ Dit blijkt onder meer uit het plan: KLM, Fonds 185, doos 3791, map 1545, *Sous-Secteur d'Eccloo. II Bon du 6 Ch. à p. Croquis des positions allemandes à la frontière hollando-belge*, 14 april 1919 (ingetekend op kalk).

¹⁴ Zie H. Sakkers e.a., 2011.

waarnemingsopening in de voormuur zit. Deze bunkers waren dan wel voorzien van borstweringen (zie verder).

Sommige bunkers versmallen aan de voorzijde. Doorgaans steekt er doorheen dit versmalde front een opening, die als een zandloper naar het midden toe versmalt. Wellicht diende deze opening voor waarneming. Binnenin is er doorgaans aan de versmalde voorzijde een kleine ruimte gecreëerd, maar dit blijkt niet steeds het geval. Ook in de voormuur van een rechthoekige constructie kan er één dergelijke opening zitten.

Bij sommige bunkers zit er aan de zij- of achterkant een vrij grote, min of meer vierkante opening, die schuin naar boven loopt. Deze opening diende voor het sturen van lichtsignalen naar de achterliggende troepen. Dergelijke openingen waren vaak voorzien van een ijzeren rooster aan de buitenkant, om het inwerpen van granaten tegen te gaan. Mitrailleursposten met schietopeningen werden in principe enkel flankerend opgesteld, maar ook hierop bestaan er uitzonderingen. Deze mitrailleursposten bevatten in hun voormuur drie openingen, waarvan naar verluidt één langwerpige opening voor observatie, één langwerpige opening voor de mitrailleur en één vierkante opening voor een zoeklicht.

Vele bunkers van de *Hauptstellung* waren voorzien van borstweringen: hiertoe werden richels of luifels aan de achterzijde van de constructie opgetrokken, waardoor een mitrailleur vanaf het dak van de constructie kon gehanteerd worden, terwijl de doorgaans verhoogde dakrand zelf als borstwering diende. Deze richels of luifels waren via een betonnen trap of klimijzers bereikbaar. Of er werd op het dak van de bunker een borstwering opgetrokken, aan de hand van een U-vormige muur uit betonstenen. Tenslotte kunnen er ook één of twee aanpalende borstweringen opgetrokken zijn tegen een bunker. Dergelijke aanpalende borstweringen kunnen vrij hoog zijn. Bovenop de muur zit vaak een as, waarop de mitrailleur geplaatst kon worden. Om de mitrailleur te bedienen, diende hierbij doorgaans een laag platform betreden te worden, dat via trapjes bereikbaar was. Onder dit platform kon de munitie geplaatst worden. Vaak zijn de borstweringen of luifels niet (volledig) bewaard.

Rondom de bunkers is er vaak een betonnen platform te zien. Dergelijk betonnen platform moest het indringen van granaten onder de bunker door verhinderen. Bij een aantal bunkers zijn er waterputten ter hoogte van de toegangen waarneembaar.

1.2.5. De cluster bunkers ter hoogte van Heide op grondgebied Oosteeklo en Lembeke

Zoals hoger geschreven was een goede inplanting niet alleen essentieel voor een efficiënte werking van de bunker ten opzichte van de andere bunkers. Omwille van camouflage werden de bunkers zoveel als mogelijk verdoken opgesteld. Daar waar mogelijk werden de bunkers ingeplant in bosjes, tegen houtkanten of hagen of tussen boerderijgebouwen. Het landschap waarin de bunkers werden opgetrokken, leende zich hier uitstekend toe. De zone behoorde meer bepaald tot de dekzandrug Maldegem-Stekene. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog zag dit landschap er sterk versnipperd uit, hoofdzakelijk bestaande uit een afwisseling van stroken bos (naaldbomen) en percelen (stroken en repels) afgebakend met brede en smalle houtkanten (15). Deze landschappelijke kenmerken vormden een groot voordeel voor de inplanting van de bunkers, die verdoken achter en in de bossen en houtkanten konden opgetrokken worden.

De spoorlijn Eeklo-Zelzate speelde wellicht een belangrijke rol in de aanvoer van het bouw materiaal. Volgens getuigen werd het bouw materiaal voor de bouw van de bunkers aangevoerd door opgevorderde landbouwers, die met paard en kar het materiaal vanuit het station van Lembeke aanbrachten. De bunkers werden opgetrokken door Belgische

¹⁵ Zie topografische kaarten 14/1 en 14/5, 1910.

arbeiders, die waren opgeëist. Enkele Duitse militairen hielden toezicht op de bouwwerkzaamheden (16).

Op een teruggevonden lijst uit 1921 werden er 24 Duitse bunkers op grondgebied Oosteeklo aangegeven, waarvan er vijf behoren tot de verdedigingslijn ter hoogte van Westakkerstraat – Oosthoek (17). De andere bunkers zijn te situeren ter hoogte van Heide. Hier zijn er inmiddels drie bunkers verdwenen. Op grondgebied Lembeke waren er volgens een lijst van 28 mei 1921 41 Duitse bunkers opgetrokken (18). Hiervan zijn er vandaag de dag slechts 16 bewaard.

In mei 1940, aan het begin van de Tweede Wereldoorlog, werden de bunkers door omwonenden en gevluchte burgers gebruikt als schuilplaats. Marcel Martens vertelt onder meer hoe een Belgische militaire kolonne met vrachtwagens, die zich schuilhield in de bossen in de omgeving, door Duitse vliegtuigen werd bestookt. Later tijdens de Tweede Wereldoorlog werden de bossen en velden van Oosteeklo en Lembeke gebruikt als oefenterrein door Duitse militairen, waarbij de bunkers als doelwit voor de oefeningen fungeerden (19).

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen

De bunkers worden hieronder één voor één beschreven. Per bunker wordt de nummering meegegeven van de *abri*, zoals in 1921-1923 per gemeente aangeduid op de plannetjes van de landmeter (20). In de bescherming wordt steeds ook het ID-nummer meegegeven, waarmee de bunker is opgenomen in de Inventaris van het Onroerend Erfgoed, evenals de huidige kadastrergegevens (21). De huidige ligging van de bunker wordt omschreven, evenals de situatie volgens de topografische kaart van 1910. Ten slotte wordt ook aandacht besteed aan de bouwfysische toestand van de desbetreffende bunker.

Hoewel in onderstaande beschrijvingen niet steeds expliciet aangehaald, kan gesteld worden dat het eigen is aan bunkers dat er in de ondergrond in en rond de bunker constructieve elementen of militaire infrastructuur zitten die rechtstreeks verband houden met de bunker, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling.

Bunker 1: Lembeke *abri* 32

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301081
- Kadastrergegevens: Kaprijke, 2de afdeling (Lembeke), sectie C, 1580A (deel)
- Huidige ligging: Niet volledig bovengronds gelegen bunker in een bosje ten westen van de toegangsweg naar Oosteeklostraat 9.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in een bosje.
- Beschrijving:
Betonnen militaire constructie met nagenoeg rechthoekig grondplan van 7,75 x 6,55 m, opgetrokken aan de hand van betonstenen. Aan zuidelijke zijde springt boven de rechtse toegang een luifel op ijzeren profielen uit, te bereiken via een betonnen trap. Ter hoogte van dit platform verhoogt de dakrand trapsgewijs tot een borstwering. De rest van de dakrand is afgeschuind. Bij de twee toegangen aan westelijke zijde zijn ijzeren deurelementen bewaard. De toegangen vormen de uiteinden van een geknikte

¹⁶ Zie getuigenis van Maria Knudde en Marcel Martens in Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittaël, GS6, *WOI Hollandstelling*, map 24.

¹⁷ Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittaël, GS6, *WOI Hollandstelling*, map 24.

¹⁸ Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittaël, GS6, *WOI Hollandstelling*, map 23.

¹⁹ Cf. getuigenis van Marcel Martens in Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittaël, GS6, *WOI Hollandstelling*, map 24. Zie ook foto van een Duitse militaire oefening met tank in de omgeving van een bunker in Oosteeklo, met één opening aan de voorzijde, gepubliceerd in H. Sackers e.a., 2011, 91. Deze bunker was aangeaard tot net onder de opening.

²⁰ De afbakeningsplannen van deze bunkers uit 1921-1923 zijn terug te vinden in Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittaël, GS6, *WOI Hollandstelling*.

²¹ Zie <https://inventaris.onroenderfgoed.be>.

gang, die aan oostelijke zijde wat verder doorloopt. In de gang is een nis uitgespaard. Via een doorgang van 1 m breedte wordt de rechthoekige binnenruimte van 2,5 x 5 m bereikt. Het plafond binnenin is verstevigd met ijzeren profielen waartussen houten planken (grotendeels aanwezig) steken. In de gewitte binnenmuren zijn nissen uitgespaard, door het weglaten van betonstenen. Het betreft telkens kolommen per drie. In de binnenmuur tegenover beide toegangen zitten één (links) en twee (rechts) smalle, hoge openingen. In de binnenmuren zitten ijzeren elementen. Doorheen het dak zit één kleine vierkante opening. In de zuidelijke muur mondt boven de linkse toegang een kleine vierkante opening uit, in de oostelijke zijmuur monden twee openingen uit.

- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand. Deels begroeid met klimop.

Bunker 2: Lembeke *abri 33*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301082
- Kadastergegevens: Kaprijke, 2de afdeling (Lembeke), sectie C, 1590D (deel)
- Huidige ligging: Niet volledig bovengronds gelegen bunker, gelegen bij (ten zuidoosten van) de hoeve op adres Oosteeklostraat 9.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in de zuidoostelijke hoek van een beboomd erf.
- Beschrijving:
Betonnen militaire post met rechthoekig grondplan van 7,75 x 6,6 m. De constructie is opgetrokken met betonstenen. Aan zuidelijke zijde springen boven de rechertoegang ijzeren profielen uit, waar ooit een betonnen platform zat, dat te bereiken was via een betonnen trap. Ter hoogte van dit platform is er een borstwering uitgewerkt op het dak. De rest van de dakrand is afgeschuind. Bij de twee toegangen aan westelijke zijde zijn ijzeren deurelementen bewaard. In de zuidelijke muur is een vierkante opening te zien.
- Bouwfysische toestand: De luifel en dakrand ter hoogte van de luifel zijn sterk beschadigd aan zuidelijke zijde. De bunker kon niet betreden worden.

Bunker 3: Lembeke *abri 34*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301083
- Kadastergegevens: Kaprijke, 2de afdeling (Lembeke), sectie C, 1631A (deel)
- Huidige ligging: Gelegen op een akker ten oosten van de hoeve op adres Oosteeklostraat 9.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in een bosje.
- Beschrijving:
Betonnen constructie met rechthoekig grondplan van 7,9 x 6 m, met bijhorende borstweringen aan de noordwestelijke en zuidoostelijke hoek. Rondom de bunker steekt een betonnen platform uit van 0,5 m. De constructie is opgetrokken met betonstenen. Het plafond is gegoten op stalen profielen, waartussen halve boomstammetjes geplaatst waren. De twee toegangen aan westelijke en zuidelijke zijden vormen de uiteinden van één geknikte gang (breedte 0,8 m), die op zijn beurt toegang verschaft tot één binnenruimte van 2 x 4 m. In de oostelijke muur zitten drie openingen, waarvan er twee van binnen naar buiten toe verbreden. De meest noordelijke opening is nagenoeg vierkant en versmalt naar het midden toe. In de binnenmuren zijn nissen uitgespaard, door het weglaten van betonstenen. In de gang zit een grotere nis van 1,25 m hoog, 0,8 m breed en 0,4 m diep. Er zitten verschillende kleine vierkante openingen doorheen dak en muren. Opvallend zijn de ijzeren elementen in de binnenmuren die wellicht dienden voor de bevestiging van bedrading. De borstweringen waren oorspronkelijk 2,2 m hoog, met een platform op ongeveer 1 m hoogte dat via trapjes te bereiken was. Op de borstweringen zit een opening voor het plaatsen van een mitrailleur.
- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand. Uit het plafond zijn stalen liggers en houten beplanking uitgebroken. De borstweringen zijn ten dele afgebroken.

Bunker 4: Lembeke *abri 35*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301084
- Kadastergegevens: Kaprijke, 2de afdeling (Lembeke), sectie C, 1621A (deel), 1630A (deel)
- Huidige ligging: Gelegen op een akker ten oosten van de hoeve op adres Oosteeklostraat 9.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen op het zuidelijke uiteinde van een noordzuid gerichte strook houtkant.
- Beschrijving:
Betonnen constructie met een rechthoekig grondplan. Rondom de bunker steekt een betonnen platform uit. De bunker is opgetrokken met betonstenen. Aan zuidelijke zijde verhoogt de gevel tussen beide toegangen. Elders zijn de dakranden afgeschuind. Er zijn geen sporen van trap en luifel ter hoogte van de verhoogde dakrand.
Bij de twee toegangen zijn ijzeren elementen bewaard. De toegangen vormen de uiteinden van een geknikte gang, die een doorgang bevat tot de rechthoekige binnenruimte. Het plafond is verstevigd met ijzeren profielen, waartussen houten planken zaten (grotendeels verdwenen). Doorheen het dak zit minimum één kleine vierkante opening. Een andere vierkante opening eindigt in de oostelijke muur. Deze opening was afgesloten met een ijzeren rooster.
- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand.

Bunker 5: Oosteeklo *abri 6*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301087
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 822 (deel)
- Huidige ligging: Gelegen in een akker ten zuiden van Ledestraat 62, ten zuidwesten van Ledestraat 60.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen tegen de westelijke rand van een bosje.
- Beschrijving:
Betonnen militaire constructie met een rechthoekig grondplan van 7,85 x 6 m, met een kleine insprong in de zuidwestelijke hoek, waar een aanpalende borstwering opgetrokken is. De constructie is opgetrokken met betonstenen. De dakranden zijn gebogen uitgewerkt.
De toegangen aan zuidelijke en oostelijke zijde vormen de uiteinden van een geknikte gang van 0,8 m breed, die op haar beurt een doorgang bevat tot de rechthoekige binnenruimte van 4 op 2,1 m. Het plafond is verstevigd met stalen profielen, waartussen nog houten planken zitten.
In de westelijke muur zitten drie openingen, waarvan er twee van binnen naar buiten toe verbreden tot 1 m. De derde, meest zuidelijke opening is vierkant van vorm (0,6 x 0,6 m) en versmalt naar het midden toe. In de binnenmuren zijn ijzeren haken aangebracht. Er zitten diverse kleine vierkante openingen doorheen het dak en de muren, waarvan één schuin doorheen de dakrand aan oostelijke zijde loopt. De bewaarde borstwering is 2 m hoog en bevat een platform met enkele treden. Op de borstwering is een ronde verhoging uitgewerkt met centraal een kleine opening met stalen koker voor het plaatsen van een mitrailleur.
- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand. Een tweede aanpalende borstwering aan noordoostelijke hoek en een deel van het betonnen pad rondom de bunker zijn verdwenen.

Bunker 6: Oosteeklo *abri 7*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301088
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 827 (deel)
- Huidige ligging: Gelegen in een akker ten zuiden van de Ledestraat, ten zuidwesten van Ledestraat 60.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in een bosje.
- Beschrijving:

Betonnen militaire constructie van 8,2 x 7 m, met een bijkomende uitsprong aan noordelijke zijde en een betonnen trap aan zuidelijke zijde om het dak te bereiken. Rondom rond de bunker ligt een betonnen pad. De constructie is opgetrokken met betonstenen. De randen van het dak zijn afgerond. Het plafond is verstevigd met stalen profielen, die deels uitgebroken zijn, waardoor de bewapening van het betonnen dak zichtbaar is.

Twee toegangen aan zuidelijke en westelijke zijde vormen de uiteinden van een 1 m brede geknikte gang met nis en ijzeren elementen die wellicht dienden voor de bevestiging van bedrading. Via deze gang wordt toegang verschaft tot de rechthoekige ruimte van 3 x 2,85 m, met een bijkomende uitsprong aan noordelijke zijde van 1 x 0,8 m. In deze kleine ruimte zit een opening in de twee meter dikke voormuur, die naar het midden toe versmalt, zoals een zandloper. Aan de buitenzijde meet deze vierkante opening 0,6 x 0,6 m. Ter hoogte van deze opening zit er een kleine vierkante opening doorheen het plafond. In de binnenmuren zijn nissen uitgewerkt, door het weglaten van betonstenen.

- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand. Enkele stalen profielen zijn uitgebroken.

Bunker 7: Oosteeklo *abri 8*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301089
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 799 (deel), 803A (deel)
- Huidige ligging: Gelegen op een akker, op 300 m ten zuidoosten van de hoeve Oosteeklostraat 9.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen tegen of in een houtkant.
- Beschrijving:

Betonnen militaire constructie met een hoogte van 3,5 m en een bijna rechthoekig grondplan van 8,15 x 6,25 m, met een bijkomende uitsprong in de zuidoostelijke hoek en een aanpalende borstwering in de noordoostelijke hoek. Aan zuidelijke zijde zit tussen de twee toegangen een uitspringende betonnen blok, dat als platform fungeerde en via een nu verdwenen trap beklommen kon worden. Het dak is ter hoogte van deze uitsprong hoger en kon bijgevolg als borstwering fungeren. De andere dakranden zijn afgeschuind.

De constructie is opgetrokken met betonstenen. De muren zijn 1,5 m dik. Het plafond is versterkt met ijzeren profielen, waartussen houten plankjes werden gestoken (deels bewaard).

De twee toegangen vormen de uiteinden van een geknikte gang, die op zijn beurt toegang verschaft tot de centrale ruimte van 4,15 x 3,20 m. In de gang zijn twee nissen uitgespaard en een grote nis in het uitspringende blok. In de muren van de binnenruimte zijn eveneens nisjes uitgespaard door het weglaten van betonstenen, steeds drie nisjes onder elkaar. Aan de noordzijde is een grote nis van 2 m lang uitgespaard. In de muren zitten ijzeren elementen, wellicht bedoeld om bedrading te bevestigen. Er zitten openingen doorheen het dak en een schuine opening doorheen de zuidelijke uitsprong.

Bij de 2 m hoge borstwering zijn de restanten van een platform en trapje te zien.

- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand. De trap naar het platform is verdwenen.

Bunker 8: Oosteeklo *abri 9*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301090
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 804 (deel)
- Huidige ligging: Gelegen in een bosje, ten zuiden van Ledestraat 60.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in een bosje.
- Beschrijving:

Betonnen constructie van 7,25 x 9 m die aan noordwestelijke zijde versmalt, met aan zuidwestelijke zijde een aanpalende borstwering. Aan zuidoostelijke zijde springt

tussen de twee toegangen een betonnen blok uit, waarop een platform is uitgewerkt met zijmuurtjes, die deels zijn afgebroken.

De constructie is opgetrokken met betonstenen. De dakranden zijn schuin afgewerkt en bevatten ijzeren elementen. Op het dak is grasbegroeiing aangebracht. Het plafond is gegoten op stalen profielen, waartussen houten plankjes zaten (deels bewaard).

De twee toegangen vormen de uiteinden van een geknikte gang, die op zijn beurt toegang verschaft tot een ruimte van 4,25 m breed, die aan noordwestelijke zijde versmalt tot 3,25 m. In de binnenmuren zijn nisjes uitgewerkt, door het weglaten van betonstenen, telkens drie onder elkaar. In de noordwestelijke muur is een nis uitgespaard van 1,25 m lang. In de gang is eveneens een nis uitgespaard, met een breedte van 0,8 m en een diepte van 1 m. Doorheen deze achtermuur loopt horizontaal een kleine vierkante opening.

Achter de borstwering, die 1,8 m hoog is, is een lager platform met trapjes. Bovenaan op de borstwering is een kleine ronde uitsparing voor het plaatsen van een mitrailleur.

- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand. De trap naar het platform is verdwenen. Het platform achter de borstwering is slechts deels bewaard.

Bunker 9: Oosteeklo *abri 10*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301091
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 808 (deel)
- Huidige ligging: Gelegen in een bosje, ten zuidoosten van Ledestraat 60.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in een bosje.
- Beschrijving:

Betonnen militaire constructie van 7,35 m breed en maximaal 8,80 m lang, die aan noordwestelijke zijde versmalt tot 1 m. Aan oostelijke zijde springt de flank wat uit. Tussen de twee ingangen in aan zuidoostelijke zijde is een platform uitgewerkt tegen de dakrand.

De constructie is opgetrokken met betonstenen. De muren zijn 1,5 m dik, ter hoogte van de noordelijke punt is dit 2 m. Het plafond is gegoten op stalen profielen, waartussen houten planken zitten.

De twee toegangen vormen het uiteinde van een geknikte gang, waarin nissen zijn uitgespaard. Aan oostelijke zijde loopt die gang iets verder door in noordelijke richting. De gang verleent toegang tot een centrale ruimte van 3,05 x 3,25 m, met aan noordelijke zijde een kleine bijkomende ruimte van 1 x 1,55 m. In het voorkamertje zitten stalen haken in de muren. In de centrale ruimte zijn nisjes uitgespaard, telkens drie onder elkaar, door het weglaten van betonstenen. Er zitten kleine vierkante openingen doorheen het plafond. Eén opening loopt horizontaal doorheen de zuidelijke muur.

- Bouwfysische toestand: De bunker is overgroeid met klimop.

Bunker 10: Oosteeklo *abri 11*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301092
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 872 (deel)
- Huidige ligging: Op een akker op 350 m ten zuidoosten van Ledestraat 60.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen tegen een houtkant.
- Beschrijving:

Betonnen militaire constructie met een rechthoekig grondplan van 7 x 6,5 m, met muren van 1,5 m dikte en een betonnen platform rondom de constructie. De bunker is opgetrokken met betonstenen. Het dak is gegoten op stalen profielen. De dakranden zijn afgeschuind en bevatten ijzeren elementen met gaatjes. Tussen de twee toegangen steekt een luifel van 1,20 m breed uit, die te bereiken was via een betonnen trap, die tegen de zuidelijke gevel was opgetrokken (zie sporen op buitenmuur). Boven de rechertoegang mondt een kleine vierkante opening uit.

Aan zuidelijke zijde zitten twee toegangen, die de uiteinden vormen van een geknikte gang, met nissen. Ze verschaft toegang tot een centrale ruimte van 2,5 x 4 m. In de binnenmuur tegenover de toegangen zitten openingen, die naar buiten toe versmallen.

In elke hoek van het plafond zit een kleine vierkante opening. In de muren zijn nisjes gecreëerd door het weglaten van betonstenen, telkens drie onder elkaar.

- Bouwfysische toestand: luifel en dakrand zijn beschadigd, de trap naar de luifel is verdwenen.

Bunker 11: Oosteeklo *abri 12*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301095
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 697C (deel)
- Huidige ligging: Niet volledig bovengronds gelegen bunker in een weide ten zuidoosten van Heide 4.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in of tegen een houtkant.
- Beschrijving:
Betonnen constructie met rechthoekig grondplan van 7 x 6,6 m. De constructie is opgetrokken met betonstenen. De dakrand was afgewerkt met een bijkomend gecementeerd laagje (deels afgebrokkeld). Aan zuidelijke zijde steekt tussen de twee toegangen een 2 m brede luifel op betonnen profielen uit. Het dak verhoogt ter hoogte van deze luifel, om er een borstwering te vormen. In de zuidwestelijke hoek is er nog een aanzet tot een betonnen trap bewaard.
De toegangen vormen de uiteinden van een geknikte gang, die op zijn beurt toegang verschaft tot een rechthoekige ruimte van 4 x 2,55 m. Het plafond is verstevigd met stalen profielen. In de binnenmuren zitten nisjes door het weglaten van betonstenen, telkens twee boven elkaar. In elke hoek van de kamer zit een vierkante opening doorheen het dak. Eén opening loopt horizontaal, vanaf de kamer doorheen de gang tot onderaan de luifel.
- Bouwfysische toestand: De betonnen trap is slechts deels bewaard. De afwerkingslaag op de dakrand brokkelt sterk af. In de bunker zijn veel stalactieten en stalagmieten gevormd.

Bunker 12: Oosteeklo *abri 13*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301120
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 658A (deel) en 657C (deel)
- Huidige ligging: Gelegen achter het huis op adres Heide 24.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in of tegen een houtkant.
- Beschrijving:
Naar verluidt bovengrondse betonnen militaire constructie van het type mitrailleurspost met drie openingen in de voormuur (22). De opening voor het handzoeklicht zou zijn dichtgemetseld.
- Bouwfysische toestand: De bunker is volledig overgroeid en kon niet bezocht worden.

Bunker 13: Oosteeklo *abri 16*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301103
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 678E (deel)
- Huidige ligging: Gelegen in een bosje, ten zuiden van Abdijstraat 55.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in een bosje.
- Beschrijving:
Betonnen militaire constructie van 6,9 x 8,6 m die aan noordelijke zijde versmalt tot 1 m breedte. Bovenop de constructie is aan de noordzijde een borstwering van 1,7 m hoog aangebracht, waardoor de constructie hier 5 m hoog is.
De constructie is opgetrokken met betonstenen. De dakranden zijn afgewerkt met een fijne gecementeerde laag. Op de rand van het dak zitten ijzeren elementen met kleine gaatjes. Het plafond binnenin is verstevigd met stalen profielen waartussen houten planken zitten (deels bewaard).
Aan zuidelijke zijde zitten twee toegangen, die de uiteinden vormen van een geknikte gang. De gang loopt ter hoogte van de rechertoegang nog iets verder door in

^{22 22} Zie Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittaet, GS6, *WOI Hollandstellung*, map 24.

noordelijke richting. Via een doorgang wordt de grootste ruimte bereikt, 3,25 x 3 m groot, met aan noordelijke zijde een kleine voorkamer van 1,3 x 1 m. In de meest noordelijke muur, die 2 m dik is, zit er een opening van 0,5 x 0,5 m, die naar het midden toe versmalt zoals een zandloper. In het plafond zijn er minimum drie kleine vierkante openingen. In de muren van de grootste ruimte zitten nissen, meestal twee onder elkaar.

Bij de toegangen zijn er ijzeren deurelementen bewaard. In de gang zitten ijzeren elementen in de muren (wellicht voor de bevestiging van bedrading) en is een grote nis uitgewerkt in de zuidelijke muur. Doorheen deze muur loopt een horizontale opening.

- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand.

Bunker 14: Oosteeklo *abri 18*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301094
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 728 (deel)
- Huidige ligging: Gelegen in een akker, ten zuidoosten van Heide 22A.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen tegen of in een houtkant.
- Beschrijving:

Betonnen militaire constructie van 6,8 x (maximaal) 8,6 m lengte, die aan noordelijke zijde versmalt tot 1 m. Aan oostelijke zijde paalt een borstwering aan, met platform en trapjes.

De constructie is opgetrokken met betonstenen. Op het dak is grasbegroeiing aangebracht. Op de dakrand zitten ijzeren elementen met gaatjes. Het plafond is gegoten op ijzeren profielen, waartussen houten planken zitten (grotendeels bewaard).

Aan zuidelijke zijde zitten twee toegangen, die de uiteinden vormen van een geknikte gang. Bij de toegangen zijn ijzeren elementen bewaard. Deze gang loopt aan oostelijke zijde nog iets verder uit. Via de gang wordt de centrale binnenruimte bereikt van 3 x 3,25 m, met aan noordelijke zijde een bijkomend klein kamertje van 1 x 1,40 m. In de noordelijke, 2 m dikke muur, steekt een opening van 0,5 m breed, die naar het midden toe versmalt zoals een zandloper. In deze opening steekt nog houten beplanking.

In de muren zijn nisjes uitgespaard, telkens drie boven elkaar, door het weglaten van betonstenen. In de achtermuur zit er een grotere nis. Tegen het plafond zitten ijzeren haken. Doorheen het plafond zitten diverse kleine vierkante openingen. Eén opening loopt horizontaal doorheen de zuidelijke muur.

Bij de borstwering zijn een platform en trapjes bewaard.

- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand. De constructie is deels overgroeid met klimop. Het is onduidelijk in hoeverre het betonnen platform rond de bunker nog aanwezig is.

Bunker 15: Oosteeklo *abri 19*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301097
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 725 (deel)
- Huidige ligging: Gelegen in een weide voor paarden, ten zuiden en westen van Heide, ten noorden van Abdijstraat 53A.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen tegen of in een houtkant.
- Beschrijving:

Betonnen militaire constructie van 6,9 x 8,9 m, die naar het noordoosten toe versmalt tot 1 m. Aan noordwestelijke zijde paalt een 2 m hoge borstwering aan de constructie, met restanten van platform en trapjes. Ter hoogte van de borstwering is aan noordoostelijke zijde een betonnen pad zichtbaar, die tegenover de punt van de constructie tot een groot vlak vergroot.

De constructie is opgetrokken met betonstenen. De schuine cementlaag aan de dakranden is deels afgebrokkeld. Op de dakrand zitten ijzeren elementen met ronde openingen, terwijl er in de buitenmuren fijne ijzeren elementen bevestigd zijn. Het plafond is verstevigd met stalen profielen waartussen houten planken zitten.

Twee toegangen aan zuidwestelijke zijde vormen de uiteinden van een geknikte gang, die aan zuidoostelijke zijde wat verder doorloopt. De gang bevat een nis in de achtermuur. Via een doorgang kan een binnenruimte bereikt worden van 3,3 x 3 m, die aan noordoostelijke zijde uitgeeft op een kleine ruimte van 1,40 x 1 m. In de noordoostelijke 2 m dikke muur, in de punt van de constructie, steekt een opening van 0,5 m breed, die naar het midden toe versmalt zoals een zandloper. Deze opening is nog bekleed met houtwerk.

Bij de toegangen zijn ijzeren deurelementen en een gleuf bewaard. In de binnenmuren zijn nisjes gecreëerd door het weglaten van betonstenen, telkens drie boven elkaar. In het plafond steken verschillende vierkante openingen. Eén opening loopt horizontaal vanaf de grootste ruimte door tot centraal in de achtergevel van de constructie.

- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand. Het platform en de betonnen trapjes bij de borstwering zijn niet gaaf bewaard.

Bunker 16: Oosteeklo *abri 20*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301093
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 899C (deel)
- Huidige ligging: Gelegen in een weide ten zuiden van Molenhoek 33, ten noorden van Heide.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen tegen of in een houtkant.

- Beschrijving:

Betonnen militaire constructie met rechthoekig grondplan van 6,7 x 6,55 m, opgetrokken aan de hand van betonstenen. De constructie ligt tot 0,8 m verzonken in de omliggende weide. De constructie is opgetrokken met betonstenen. De dakrand is afgeschuind. Het plafond is gegoten tegen een houten bekisting en versterkt met stalen profielen. Aan de randen van het plafond, waar de stalen profielen of het gegoten beton ontbreken, zijn hogerop ook betonstenen met ronde openingen te zien. Aan zuidelijke zijde zitten twee toegangen, die de uiteinden vormen van een geknikte gang, die op zijn beurt toegang verschaft tot de centrale binnenruimte van 4 x 2,55 m. In de westelijke muur loopt een vrij grote opening schuin omhoog, vermoedelijk voor het sturen van lichtsignalen. Ter hoogte van deze opening zit er in het plafond een kleinere vierkante opening. In de oostelijke muur zit er een kleinere opening recht doorheen de muur.

Tegen de zuidelijke gevel zitten sporen van een afgebroken luifel. Het dak verhoogt op deze plaats en kon zodoende als borstwering fungeren.

- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand. De luifel met trap is verdwenen, de stalen profielen zijn er afgezaagd.

Bunker 17: Oosteeklo *abri 21*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301098
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 708A (deel)
- Huidige ligging: Gelegen op een akker, ten westen van het kruispunt van de Abdijstraat met Heide en Spiegelstraat. Ongeveer 25 m zuidwaarts ligt bunker 18.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in een bosje.

- Beschrijving:

Bovengrondse betonnen militaire constructie met nagenoeg rechthoekig grondplan van 7,8 op 6 m, op een insprong in de zuidoostelijke hoek na. Rondom de bunker is een betonnen vloerplaat te zien. De constructie is opgetrokken in betonstenen. De dakranden en enkele hoeken van de constructie zijn schuin afgewerkt. Op het dak is er grasbegroeiing. Het plafond binnenin is verstevigd met stalen profielen waartussen houten balken zijn aangebracht.

Twee toegangen aan westelijke en zuidelijke zijde vormen de uiteinden van een geknikte gang, die op zijn beurt toegang verschaft tot een binnenruimte van 4 x 2 m. In de 1,6 m brede oostelijke muur zitten drie openingen, waarvan de meest noordelijke een vierkante vorm heeft, die naar het midden toe versmalt. De twee andere openingen verbreden naar buiten toe tot 1 m breedte.

Bij de toegangen zijn ijzeren deurelementen bewaard. Tegen de muren van de gang zijn ijzeren elementen aangebracht, wellicht voor de geleiding van bedrading.

- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand.

Bunker 18: Oosteeklo *abri 22*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301100
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 708A (deel)
- Huidige ligging: Gelegen op een akker, ten westen van het kruispunt van de Abdijstraat met Heide en Spiegelstraat. Ongeveer 25 m noordwaarts ligt bunker 17.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in een bosje.
- Beschrijving:

Betonnen constructie van 9 x 6,8 m, die naar het noordoosten toe versmalt tot 1 m. Rondom rond de bunker is een betonnen vloerplaat te zien. De constructie is opgetrokken met betonstenen. De dakranden zijn schuin afgewerkt. Op het dak is er grasbegroeiing. Het plafond is gegoten tegen goed bewaarde houten planken, die tussen ijzeren profielen zijn geplaatst.

Twee toegangen aan zuidwestelijke zijde vormen de uiteinden van een geknikte gang, die in noordoostelijke richting nog wat doorloopt. Via een doorgang in de gang wordt een binnenruimte bereikt van 3 x 3,25 m, die aan noordoostelijke zijde uitgaat op een kleine trapeziumvormige ruimte. In deze kleine ruimte zit in de 2 m dikke noordoostelijke voormuur een opening, die zoals een zandloper naar het midden toe versmalt. In deze opening zitten nog resten van een houten bekleding.

In de binnenmuren zijn nisjes gecreëerd door het weglaten van betonstenen. In de gang zit in de achterste muur een grotere nis. In de muren van de gang zijn ijzers met een ring bewaard, wellicht voor de geleiding van bedrading. In het plafond van de kleine voorkamer zit een kleine vierkante opening. Een andere opening loopt horizontaal vanaf de grootste ruimte door tot centraal in de achterste muur. Bij de toegangen zijn ijzeren deurelementen bewaard.

- Bouwfysische toestand: De bunker verkeert in een vrij goede toestand.

Bunker 19: Oosteeklo *abri 23*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301102
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 421C (deel)
- Huidige ligging: Gelegen op adres Spiegelstraat 2, ten zuiden van de woning.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in een strook houtkant.
- Beschrijving:

Naar verluidt betonnen militaire constructie met een rechthoekig grondplan van 7,75 x 6 m, met een aanpalende borstwering aan de noordwestelijke hoek (23). De constructie is opgetrokken met betonstenen. De dakranden zijn gebogen afgewerkt. In het plafond zijn stalen profielen te zien, waartussen zware houten planken steken.

De twee toegangen aan zuidoostelijke en zuidwestelijke zijde vormen de uiteinden van een geknikte gang, die op zijn beurt toegang verschaft tot een binnenruimte van 4 x 2,1 m. De gang loopt aan westelijke zijde nog wat verder door in noordwestelijke richting.

In de noordwestelijke 1,5 m dikke voormuur zitten drie openingen, waarvan de meest noordelijke vierkant van vorm is en naar het midden toe versmalt. De twee andere openingen verbreden naar buiten toe, tot 1 m breedte. In het plafond zit één vierkante opening, vooraan in de rechterhoek van de binnenruimte. Er zouden drie stalen haken bewaard zijn in de muren van de gang. De borstwering zou 2,25 m hoog zijn. Achter de borstwering is er een betonnen platform, dat via een betonnen trapje bereikt kon worden.

- Bouwfysische toestand: De bunker is overgroeid met klimop en kon niet bezichtigd worden.

²³ Zie beschrijving bunker in Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittaël, GS6, *WOI Hollandstellung*, map 24.

Bunker 20: Oosteeklo *abri 24*

- Inventaris Onroerend Erfgoed: 301096
- Kadastergegevens: Assenede, 2de afdeling (Oosteeklo), sectie C, 407A (deel)
- Huidige ligging: Gelegen langs de Abdijstraat, tegenover Abdijstraat 56.
- Ligging op topografische kaart van 1910: Gelegen in een strook houtkant.
- Beschrijving:
Betonnen militaire constructie met een bijna vierkant grondplan van 7 x 6,5 m, op een afgesneden hoek aan oostelijke zijde na. De bunker ligt lager dan het omliggende maaiveld. Aan de noordelijke hoek paalt een (deel van een) borstwering aan de constructie. De bunker is opgetrokken met betonstenen. Aan zuidwestelijke zijde verhoogt de dakrand. De rest van de dakrand is schuin afgewerkt. Op het dak is er grasbegroeiing. Het plafond is verstevigd met stalen profielen.
Aan zuidoostelijke en zuidwestelijke zijde zit telkens een toegang, die beiden de uiteinden vormen van een geknikte gang met verschillende nissen en insprongen. Via een doorgang kan een binnenruimte van 3 x 2,5 m betreden worden. In de binnenmuren zijn nissen uitgewerkt, per twee of per drie boven elkaar, door het weglaten van betonstenen. In het plafond zitten vierkante openingen van 0,20 x 0,20 m. Er zitten ijzeren elementen in de muren, wellicht voor de bevestiging van bedrading.
- Bouwfysische toestand: Wellicht is een trap met platform verdwenen. De borstwering is deels afgebroken.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt, is vastgesteld tijdens plaatsbezoeken op 25 maart 2015, 1 april 2015 en 23 juni 2015. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

De bouwfysische toestand wordt per bunker beschreven onder hoofdstuk 1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Historische waarde

Als zijnde een cluster van twintig bunkers uit de Eerste Wereldoorlog, die deel uitmaakten van de *Hollandstellung*. De bunkers werden meer bepaald aangelegd ter hoogte van het gehucht Heide. Ze vormden hier de ruggengraat van de *Hauptlinie*, de hoofdstelling van de *Hollandstellung*. De bunkers zijn dicht bij elkaar opgetrokken, in een configuratie, waarbij functionele kenmerken, zoals borstweringen, waarnemingsopeningen of schietopeningen in specifieke richtingen werden voorzien, met het oog op een maximaal schootsveld of gezichtsveld. Het landschap waarin deze bunkers werden opgetrokken, was sterk versnipperd en bestond uit een afwisseling van stroken bos en percelen afgebakend met brede en smalle houtkanten. Daar waar mogelijk werden de bunkers, omwille van camouflagededenen, ingeplant in bosjes, tegen houtkanten of hagen of tussen boerderijgebouwen.

De twintig bunkers bij Heide kunnen op het terrein als een waardevol ensemble ervaren worden. Op grotere schaal, in samenhang met andere bunkers van de *Hauptstellung* in Oosteeklo (Assenede) en Ertvelde, en van de *Vorstellung* in Assenede, illustreren de bunkers de opbouw van de *Hollandstellung* in de zone van de landmacht, tussen

Moerhuize en het kanaal Gent-Zeehaven. Hier bestond de *Hollandstellung* namelijk uit een *Vorstellung* en een *Hauptstellung*, die op zijn beurt ontdebde in twee verdedigingslijnen. Het verloop van de stellingen hing nauw samen met zones waar een inundatie was voorbereid en met draadversperringen. In die zin is de **historische context** heel belangrijk.

2.1.2. Architecturale waarde

Als zijnde bunkers, die zijn opgetrokken in betonstenen. De keuze voor betonstenen is typisch voor de bunkers van de *Hollandstellung* die door de landmacht in de zone tussen Strobrugge en de *Stellung Antwerpen* zijn opgetrokken. Hoewel typologische karakteristieken steeds opnieuw terugkeren, zijn de bunkerontwerpen ter hoogte van Heide divers. Er lijkt geput te zijn uit een breed gamma aan typologische kenmerken, die al naar gelang de inplanting en de beoogde functie van de bunker werden toegepast. Zo zijn er bunkers met aanpalende borstweringen en/of met borstweringen op het dak, die zowel als gevechtspositie als voor observatie konden gebruikt worden. Andere bunkers hebben achteraan tegen de dakrand een luifel, waardoor het dak als borstwering kon dienen. Vele bunkers hebben een rechthoekig grondplan, andere versmallen aan de voorzijde. Hoewel de voormuur veelal volledig gesloten was, is er bij waarnemingsbunkers doorgaans één observatieopening aanwezig. Bij een type mitrailleursposten zitten dan weer drie openingen in de voormuur: deze mitrailleursposten werden meestal flankerend opgesteld. De bunkers waren opgetrokken op een breder betonnen fundament, die het diep doordringen van granaten onder de bunker door diende te verhinderen. Vele bunkers bevatten nog **authentieke** ijzeren elementen en houten beplanking. De meeste bunkers zijn vrij **gaaf** bewaard.

2.1.3. Technische waarde

Als betonnen constructies, die specifiek voor militaire doeleinden werden opgetrokken. Deze betonnen constructies met hun bouwtechnische kenmerken van zowel bovengrondse als ondergrondse aard, getuigen van het belang en de evolutie van de betonbouw in de stellingenoorlog, die de Eerste Wereldoorlog geworden was. Nooit eerder werden zo massaal betonnen verdedigingsconstructies opgetrokken als tijdens de Eerste Wereldoorlog. Daar waar er in de eerste oorlogsjaren werd geïmproviseerd en geëxperimenteerd met allerlei typologieën en toegepaste technieken in de betonbouw, evolueerde men geleidelijk naar zo sterk en efficiënt mogelijk uitgedokterde standaardontwerpen, die in sommige gevallen voor meerdere doelen konden gebruikt worden. Tijdens het interbellum en de Tweede Wereldoorlog zou dit leiden tot de massale uitbouw van heuse bunkerstellingen, met bunkers die tot in het kleinste detail waren gestandaardiseerd.

2.1.4. Culturele waarde

Als materiële getuigen van de *Grooten Oorlog*, die Vlaanderen jarenlang in zijn greep had en het leven van ontelbaar veel mensen ingrijpend tekende of volledig verwoestte. De Eerste Wereldoorlog was een internationale gebeurtenis bij uitstek, waarbij het gros van Vlaanderen door een vijandelijke mogendheid werd bezet. De herinnering aan de Eerste Wereldoorlog kent nog steeds een breed maatschappelijk en internationaal draagvlak.

2.2. Motivering van het type bescherming

De bunkers worden beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

In dit beschermingsvoorstel worden de betonnen verdedigingsconstructies ter bescherming voorgesteld. Rond de bunkers wordt een bijkomende perimeter van minimum twee meter mee afgebakend, zodat uitstekende betonnen fundamentplaten, waterafvoersystemen of andere elementen die integraal deel uitmaken van de betonnen verdedigingswerken maar niet bovengronds waarneembaar zijn, mee opgenomen zijn in de bescherming. Gebouwen of constructies die niet tijdens de oorlog zijn opgetrokken, maar gelegen zijn binnen de perimeter, worden niet mee beschermd.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed

De bunkers zijn opgenomen in de wetenschappelijke inventaris van het bouwkundig erfgoed. De desbetreffende ID-nummers kunnen per bunker teruggevonden worden onder 1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen.

2.4.2. Ruimtelijke ordening

De bunkers zijn volgens het Gewestplan gelegen in landschappelijk waardevol agrarisch gebied, behalve bunkers 1, 8, 9 en 13, die in bosgebied liggen.

De bunkers 1 tot en met 10 zijn gelegen binnen het goedgekeurd provinciaal RUP Windlandschap 'Eeklo – Maldegem' (29/4/2015, RUP_40000_213-00084_00001).

2.4.3. Natuur en bos

Bunker 1 ligt volgens Natura 2000 Habitatkaart in Atlantische zuurminnende beukenbossen met Ilex en soms ook Taxus in de ondergroei.

De bescherming van het onroerend erfgoed respecteert het stand-still principe volgens Natura 2000, wat impliceert dat achteruitgang van natuur en milieu in deze gebieden tegengegaan wordt. Voor de SBZ worden specifieke natuurdoelen of instandhoudingsdoelstellingen (s-IHD) opgesteld, waarbij algemene maatregelen voorgesteld worden om de natuurwaarden van deze gebieden in stand te houden of te verbeteren. De concrete invulling van deze maatregelen (exacte locaties voor o.a. bosuitbreiding, soortenkeuze, beheervorm) moet wel eerst getoetst worden aan de erfgoedwaarden binnen het M/CHL,D/S, waarbij behoud en versterking van deze waarden voorop staan.

2.4.4. Landbouw en visserij

Volgens landbouwgebruikspercelen ALV, 2015 liggen volgende bunkers in

- grasland: bunker 2, 15, 16.
- maïs: bunker 3, 4, 5, 6, 7, 10, 14, 17, 18, 20.

Bunker 19 en bunker 20 liggen in herbevestigd agrarisch gebied 'Regio Veldgebied Brugge – Meetjesland', meer bepaald 'Samenhangend landbouwgebied Eeklo – Assenede

- Ertvelde en minder samenhangende landbouwgebieden ten westen van Zelzate', 20/7/2006).

3. BEHEERSVISIE

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het beschermingsbesluit.

3.1. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden er van aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Dat zijn deze:

- Het goed als een goed huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- De toestand van het goed regelmatig controleren;
- Regulier onderhoud uitoefenen;
- Onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.2. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een verkavelingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is vraagt de vergunningverlener (de gemeente of de Vlaamse overheid) advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende Onroerenderfgoedgemeente. Een

overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerendergoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

- Topografische kaarten van België. Herziening derde editie, Militair Cartografisch Instituut, uitgegeven in 1900-1930, schaal 1:20.000: 14/1 (1910) en 14/5 (1910).
- Koninklijk Legermuseum Brussel, Fonds 185, doos 3791, map 1545; 1ste Legerdivisie, doos 1866, 55.
- Militärarchiv Freiburg, RM 120/226: *Armeebefehl*, AOK 4 Ia Nr. 9/12, d.d. 12/9/1916.
- Stadsarchief Eeklo, Fonds George Spittaël, GS6, *WOI Hollandstelling*.
- BIERMANN O. 1937: *Deutsche Grenzsicherungen gegenüber Holland im Weltkriege, Vierteljahreshefte für Pioniere*, 46.2, 104-108.
- SAKKERS H. e.a. 2011: *De Hollandstelling van Knokke tot Antwerpen. Stille getuige van de Eerste Wereldoorlog*, s.l.
- VAN GEETERUYEN A. & DE JONGH G. 1994: *Hollandstelling van de kust tot Strobrugge, toen en nu, Shrapnel*, 6.2.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016 [online], *Inventaris bouwkundig erfgoed*, ID-nummers 301066, 301074, 301104, 301105.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan bij de bescherming

Zie afzonderlijk document.

5.2. Fotobijlage

De fotobijlage bij het ministerieel besluit bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het inhoudelijke dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

Zie afzonderlijk document.

5.4. Criterianota

Zie afzonderlijk document.